

O SINTAGMĂ PRONOMINALĂ CUANTIFICATOARE ATIPICĂ: *NIMENI ALȚII*

„Faptul de a putea argumenta mai solid o interpretare nu înseamnă neapărat că aceasta este unica posibilă sau că ea și numai ea reprezintă adevărul.”
(Neamțu 2007, p. 16)

0. Parcurgerea cu atenție a vechilor noastre texte și observarea dinamicii limbii române actuale ne pot ajuta să înțelegem modul în care au apărut și s-au dezvoltat anumite structuri sintactice, care necesită explicații suplimentare, în acord cu noile abordări din domeniu.

După cum se va observa, excerptarea de material factual din scrierile de odinioară (însă nu exclusiv) ne va permite să lămurim aspecte de ordin nu numai morfologic, ci și sintactic, ceea ce ilustrează legătura indisolubilă care există între morfologie și sintaxă și, implicit, alegerea unei soluții de interpretare.

1. Dintre părțile de vorbire descrise în gramaticile românești, se detașează, prin inventarul bogat și prin eterogenitatea formală, clasa pronomelor, care este complexă, având roluri și funcții sintactice multiple. În cadrul acesteia, o categorie specială este alcătuită din cuantificatori, reprezentați de indefinite și de negative, care „exprimă raportul parte-întreg” (GALR 2008, vol. I, p. 253).

1.1. Asocierea pronomelor nehotărâte cu cele negative a mai fost semnalată în paginile lucrărilor de gramatică diacronică (Avram *et alii* 2007, p. 15; Stan 2013, p. 37; Frâncu 2009, p. 69), însă nu și interpretată¹, chiar dacă ocurențele sunt destul de însemnate. În această categorie, se înscriu sintagme-tip, precum *nimic altul*² și *nimeni altul*, pe care le-am discutat în două contribuții anterioare ale noastre (Chircu 2014, 2015), în care revelam anumite particularități de flexiune, care au urmări în plan sintactic. Pentru o mai bună înțelegere a aspectelor ce vor fi discutate *infra*, exemplificăm sintagmele anterior menționate:

(1) „[...] iară de va fi numai tatăl pruncului și nu va fi *alt nime* nici un creștin, atunce să-l boteadze tată-său sângur [...]” (ȘTB, 22, p. 9).

(2) „Acestea deaca auzi tânărul, *altă nimica* nu mai adause a grăi, că se atinse de inima lui cuvântul Spășitoriului” (VI, f. 26^v, p. 105).

¹ Mioara Avram *et alii* (2007, p. 15) a încercat o circumscriere a sintagmei *nemică alt*, limitându-se însă la afirmația că „uneori, e greu de precizat dacă avem de-a face cu un pronume (cu funcție de subiect, complement direct) sau cu un adjectiv pronominal cu funcție de atribut”.

² Camelia Stan (2013, p. 37) precizează că „determinanții de alteritate erau utilizați, de timpuriu, cu formă pronominală”.

1.2. În aceeași linie a complexității și, implicit, a descrierii comportamentului sintactic, se înscrie și sintagma cuantificatoare *nimeni alții* (particularizare a sintagmei *nime alt*), constituită dintr-un cuantificator existențial (*alții*) cu trăsătura [+ Separativ], fiind relativ și marcând „diferențierea în raport cu o altă entitate din domeniul cuantificat” (GALR 2008, vol. I, p. 258) și dintr-unul nul, care „neagă existența vreunui referent în domeniul dat” (GALR 2008, vol. I, p. 253), respectiv *nimeni*, care este un nonseparativ, caracterizat prin trăsăturile [+ Animat/+ uman]. Dintre indefinite, *altul* se caracterizează printr-o largă disponibilitate combinatorie (Van Peteghem 2000, p. 150) și prin numeroase realizări sintactice, ceea ce-i asigură o distribuție complexă în cadrul enunțurilor.

1.3. Pentru a justifica opțiunea noastră de interpretare, vom supune studiului, într-o primă fază, câteva enunțuri excerptate din textele vechi, în care apare asocierea celor doi termeni în sintagme unitare sau dislocate, aspect care permite formularea unor ipoteze judicioase de analiză:

(3) „[...] și ni-am învoit noi cu voe noastră, care *alți* n'au *nime* triabă, că au fost a părinților noștri de baștină [...]” (DVOCM, p. 111).

(4) „[...] în veci de veci, iară *alții* n'au *nime* triabă, și la acest zapis s'au tămplat [...]” (DVOCM, 1777, p. 121).

(5) „[...] și căsoae iară ia me dată de la tată-meu mie, *alții* n'au *nime* triabă nici cu casa ce(a) veche, toate a mele sint [...]” (DVOCM, 1782, p. 132).

(6) „[...] și cu moșiece-am cum[pă]rat dela Condor, *nimeni* n'au triabă, nici nepoții mei nici *alții nime* cu aceste însămnate mai sus [...]” (DVOCM, 1782, p. 132).

(7) „[...] adecă de la Macsim Faraon, deci de această moșie a moșilor și a strămoșilor lor *nimene alții* să nu să atingă fără decât Erhăneștii [...]” (DVOCM, 1788, p. 179).

(8) „[...] nici *alții nimea* din boiarii sau din slugile doamnei mele, ce să vor trimite după trebile și slujbele domniei mele [...]” (DRH, p. 186).

1.4. Considerăm că, într-o structură de acest tip, negativul nonseparativ *nimeni* cumulează valoarea negativului *niciunii*, care este un separativ. Astfel, nonseparativul devine un separativ, în urma unei glisări semantico-funcționale, și are formă de singular, dar cu înțeles de plural³. Nu excludem prezența, în limba română, a unei structuri de tipul *niciunii alții*, care nu ar face decât să confirme ipoteza noastră. Prin urmare, întrebuintarea celor două pronume într-o sintagmă nu trebuie percepută ca o deviere de la normă, deoarece, la nivelul semnificației, avem de-a face cu determinarea unui separativ de către un alt separativ.

Asocierea cu un plural (*alții*) se poate explica prin lărgire de semnificație: un negativ (*nimeni*) cu formă de singular și înțeles de plural. *Nimeni*, de altfel, nu-și schimbă numărul, din cauza unor imposibilități flexionare⁴.

³ De altfel, sensul inițial al lui *nime(ni)*, în latină, era ‘niciun om, nicio persoană’ (lat. *ne + homo*).

⁴ Pentru alexemele pronomelui negativ *nimeni*, a se vedea Dominte 2000, p. 229–239 și 2003, p. 68–69.

Totuși, această întrebuințare a negativului *nimeni* contravine descrierii sale din GBLR (p. 155), căci reprezintă o excepție de la caracteristicile sale contextuale: „masculin singular și are forme de N-A [...] și de G-D”. Prin urmare, rămâne să lămurim care este, de fapt, „încărcătura” semantico-sintactică a cuantificatorului negativ.

Maria Manoliu-Manea (1968, p. 124) susține că

„*Nimeni* și *nimic* intră în acord numai cu morfeme de singular (*nimeni* nu vine), delimitează implicit totalitatea (persoane, non-persoane), nu cer delimitarea explicită a părții: ele sînt așadar, prin excelență, partitive negative. Negând partea fără a afirma existența unei alte părți, ele neagă implicit și totalitatea, la fel cu *nici unul* care neagă fiecare parte a totalității și implicit întreaga totalitate”.

La rândul său, preluând unele aspecte descrise de Maria Manoliu-Manea (1968), la care și trimite, Constantin Dominte (2000, p. 233; 2003, p. 72) ține să precizeze că, în privința semantismului, *nimeni*:

„[...] substituie substantivele de «genul personal», ca și nume de alte animate sau de inanimate personificate, aparținând, din punct de vedere semantic, paradigmei în care se încadrează și pronumele relativ-interogativ *cine* (?) și pronumele nehotărâte *cineva*, *oricine*”.

1.5. Pe lângă faptul că *altul*, respectiv *alții*, în cazul nostru, este un cuantificator existențial separativ de diferențiere, acesta are un și un rol complementar, acela de a întări negativul, sugerând neimplicarea unei alte persoane în acțiunea ce urmează să se desfășoare. Din punct de vedere semantic, *altul*

„[...] combină două trăsături indisolubil legate în configurația sa internă: exprimă alteritatea față de entitățile cu care este în relație de relativitate ([+ Relativ]), însă este și legat discursiv, într-un sens larg, de aceste entități-reper” (Nicolae 2008, p. 122).

1.5.1. Nedefinitul *alții* se apropie de comportamentul

„[...] cuantificatorilor compuși cu *alt-* [care] lexicalizează, suplimentar, diferențierea în raport cu altă entitate din domeniul cuantificat” (GALR 2008, vol. I, p. 258).

Putem constata că *alții* se găsește pe poziția compuşilor cu *alt-*. Sintagma în discuție este foarte apropiată de o alta constituită odinioară (*altcineva*), doar că, în cazul nostru, cuantificatorul existențial (*altul*) marcat existențial [– relativ] nu se mai asociază unui cuantificator existențial (*cineva*) [– separativ], [distributiv], ci unuia nul, purtând mărcile [nonseparativ], [+ animat], [+ uman].

1.6. De asemenea, apropierea nedefinitului *cineva* de *nimeni* este evidentă, mai ales că, prin negare, cuantificatorul nehotărât se transformă în cuantificator negativ (*Cineva a fost acolo* > *Nimeni nu a fost acolo*). În sprijinul interpretării noastre, poate fi adusă și precizarea din GBLR (p. 155), unde se menționează că

„[...] din punct de vedere semantic, *nimeni* se caracterizează prin trăsăturile [+ Animat], [+ Uman]. Pronumele negativ *nimeni* stabilește relații de opoziție mulțime vidă/nevidă cu pronumele nehotărâte *cineva* și *toți*”.

În ciuda faptului că sunt incluși în categoria cunaticatorilor, cei doi membri constitutivi au roluri bine definite în cadrul sintagmei, și anume cel de negare și cel existențial. Semnificația de plural este întărită, prin urmare, de nehotărâtul **alții** care, în unele particularizări ale structurii, doar mijlocește acordul cu verbul, căci nu întotdeauna este pe poziția unui subiect.

2. Aceeași grupare este întâlnită în limba română actuală, însă nu cunoaște diversitatea din vechile scrieri, unde avem variație și/sau dislocare (2–8). Sintagmele dislocate sunt destul de frecvente în limba română veche, însă nu afectează cu nimic semnificația enunțului și nici realizările sintactice ale părților de vorbire. Am putea totuși preciza că este deranjată, prin acestea, arhitectura enunțurilor, mai ales la nivel intrapropozițional.

2.1. Pentru a ne argumenta demersul investigativ, oferim câteva exemple culese de pe Internet, unde, după cum se cunoaște, dinamica limbii este nu numai semnificativă, ci și revelatoare:

(9) „*Ei au pătruns, ca nimeni alții, în psihologia maselor, au studiat-o și au descoperit legile după care se guvernează*” (www.miscarea.net, 25.08.2014).

(10) „*Interviul seamănă cu cei doi, așa cum îi cunosc, adevărate enciclopedii, iubitori de cărți ca nimeni alții*” (www.jurnalul.ro, 21.12.2012).

(11) „*Astăzi se bucură de succes ca nimeni alții, dar viața nu le-a fost deloc ușoară*” (www.agentiadepresamondena.com, 5.04.2014).

(12) „*În distribuție, sunt nimeni alții decât cei mai talentați preșcolari de la Grădinița Bambi din Arad*” (www.actualitati-arad.ro, 25.08.2014).

(13) „*Printre inițiatorii demersului sunt nimeni alții decât sluga lui Țuțuianu, Gabriel Grozavu, care ține cu dinții de scaunul de vicepreședinte*” (www.stiridb.ro, 27.08.2014).

2.1.1. Prezența celor doi cuantificatori se explică mai ales prin păstrarea structurii de ordinioară, căci am constatat totuși o anumită preferință în întrebuițarea ei, și anume ocurența în construcții comparative (9), (10) și (11), însă nu rare sunt situațiile când apare în alte contexte (12) și (13).

2.2. Din exemplele (1)–(13) reiese că amândoi termenii (T1 și T2) antrenați în sintagmă⁵ sunt interșanjabili, determinantul putând fi determinat, iar determinatul, determinant. Interesante apar și structurile din (12) și (13), în care urmează sintagmei în discuție un complement cumulativ introdus prin *decât* (GALR 2008, vol. II, p. 618). Chiar dacă structurile sunt atipice pentru limba română, ele atestă dinamismul invocat *supra*. Totuși, în exemplul (13), folosirea unui singular (*sluga*) nu este firească, deoarece ar fi trebuit să avem un plural, așa cum se întâmplă în majoritatea cazurilor (3)–(12).

2.3. Având în vedere valoarea lor morfologică (amândouă sunt pronume), se exclude ipoteza unui acord gramatical între cei doi termeni, deci și un caz₂ pentru

⁵ Relatemul nu este marcat efectiv. Acesta este Ø.

unul dintre aceștia, oricare ar fi acesta. Așadar, dacă funcția sintactică a lui T1 este cea impusă de contextul mai larg (subiect, nume predicativ, complement etc.; de pildă, în (9)–(11), avem un comparativ), funcția sintactică a celui de-al doilea (topica e definitorie) rămâne ancorată în sfera atributului, în ciuda faptului că verbul trebuie să se acorde cu un plural.

2.4. Pe baza argumentelor evidențiate mai sus, considerăm că, în ceea ce privește al doilea termen (Ts-ul, determinantul)⁶, avem de-a face cu un **atribut pronominal categorial**⁷, funcție care este ocupată de cel de-al doilea pronume, nehotărât sau negativ, depinzând de distribuția din sintagmă, și care se realizează prin aderență⁸. În situații de acest fel, topica e singura care decide funcția sintactică a termenilor (Tr/Ts), iar cazul va fi, în lipsa altor mărci gramaticale, nominativ, caz₁ (Drașoveanu 1997, p. 78–93)⁹.

3. Analiza punctuală întreprinsă ne-a ajutat să înțelegem mecanismele care stau la baza constituirii unei sintagme ce are, în structura sa, un pronominal cu rol de centru și unul cu rol de adjunct. Faptele de limbă aduse în discuție reprezintă mărturii ale dinamicii sintactice a limbii române de-a lungul veacurilor și ne ajută să interpretăm adecvat fapte de limbă cu un comportament sintactic interesant. Utilizarea pregnant comparativă din zilele noastre a sintagmei în discuție nu face decât să confirme că avem nu numai o stabilizare a acesteia, ci și o specializare, mai ales în româna colocvială.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

IZVOARE

- DRH = P. P. Panaitescu, Damaschin Mioc, *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, Editura Academiei Române, București, 1966.
- DVOCM = T. V. Stefanelli, *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*. Edițiunea Academiei Române, București, 1915.
- ȘTB = *Șapte taine ale besarecii, Iași, 1644*. Ediție critică, notă asupra ediției și studiu filologicolingvistic de Iulia Mazilu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.
- VI 2013 = Maria Stanciu-Istrate, *Reflexe ale medievalității europene în cultura română veche. Varlaam și Ioasaf în cea mai veche versiune a traducerii lui Udriște Năsturel*, Editura Muzeului Literaturii Române, București, 2013.

STUDII ȘI LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

- Avram *et alii* 2007 = Mioara Avram *et alii*, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea–al XVIII-lea*, Editura Academiei Române, București, 2007.

⁶ Considerăm sintagma o structură binară. Ne raliem tezei formulate de D. D. Drașoveanu (1997, p. 35–39).

⁷ Vezi și discuțiile din Chircu 2014, 2015.

⁸ Pentru trăsăturile aderenței, a se vedea Chircu 2007, p. 29–36.

⁹ O detaliere a ordinelor cazuale, găsim și la Neamțu 2014, p. 393–394.

- Chircu 2007 = Adrian Chircu, *Aderența în sintaxa limbii române*, în Camelia Stan, Rodica Zafiu, Alexandru Nicolae (eds), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană-Dindelegan, la aniversare*, Editura Universității din București, București, 2007, p. 29–36.
- Chircu 2014 = Adrian Chircu, *Observații asupra sintagmelor alt nime și nime alt în limba română veche*, în Rodica Zafiu et alii (eds), *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române. Actele celui de al 13-lea Colocviu Internațional al Departamentului de lingvistică, București, 13–14 decembrie 2013*, vol. I. Gramatică. Fonetică și fonologie. Istoria limbii române, filologie, Editura Universității din București, București, 2014, p. 53–67.
- Chircu 2015 = Adrian Chircu, *Observations on the Constructions nemic(ă) alt(ă) and alt(ă) nemic(ă) in Old Romanian*, în Gabriela Pană-Dindelegan et alii (eds), *Diachronic Variation in Romanian*, Cambridge Publishing Scholars, Newcastle upon Tyne, 2015, p. 97–120.
- Dominte 2000 = Constantin Dominte, *Pronumele negative nimeni (Studiu micromongrafic)*, în Lucia Wald et alii (eds), *Alexandru Graur. Centenarul nașterii. Omagiul foștilor colaboratori*, Editura Academiei Române, București, 2000, p. 228–239.
- Dominte 2003 = Constantin Dominte, *Negația în limba română*, Editura Fundației România de Măine, București, 2003.
- Drașoveanu 1997 = D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.
- Frâncu 2009 = Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*. Indice general de Alexandrina Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009.
- GALR 2008 = *Gramatica limbii române*, I. Cuvântul, II. Enunțul. Tiraj nou, revizuit, Editura Academiei Române, București, 2008.
- GBLR = *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
- Manoliu-Manea 1968 = Maria Manoliu-Manea, *Sistematica substitutelor în româna contemporană standard*, Editura Academiei Române, București, 1968.
- Neamțu 2007 = G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și...distincții* (cu trei seturi de grile rezolvate și comentate), Editura Paralela 45, Pitești, 2007.
- Neamțu 2014 = G. G. Neamțu, *Studii și articole gramaticale*, Editura Napoca Nova, Cluj-Napoca, 2014.
- Nicolae 2008 = Alexandru Nicolae, *Altul vs un altul*, în Gabriela Pană-Dindelegan (ed.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, Editura Universității din București, București, 2008, p. 119–126.
- Stan 2013 = Camelia Stan, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Editura Universității din București, București, 2013.
- Van Peteghem 2000 = Marleen Van Peteghem, *Les indéfinis corrélatifs autre, même et tel*, în Léonie Bosveld-De Smet et alii (eds), *De l'indétermination à la qualification. Les indéfinis*, Artois Presses Université, Arras, 2000, p. 117–202.

UN SYNTAGME PRONOMINAL QUANTIFICATIF ATYPIQUE: NIMENI
ALȚII ‘PERSONNE D’AUTRES’
(Résumé)

Ces dernières années, on a constaté un changement de perspective dans l’analyse syntaxique, dû au fait que les grammairiens ont commencé à étudier divers faits de langue diachroniques, en tentant de surprendre les mécanismes qui pourraient expliquer certaines constructions syntaxiques, présentes dans la langue actuelle. Même si l’analyse s’avère être difficile, nous considérons que celle-ci est bénéfique pour la description de certaines structures syntaxiques constituées tout au long des siècles.

Dans cette étude, nous nous rallions à la démarche mentionnée et nous nous proposons de suivre la façon dont un type de groupes syntaxiques composé d’un pronom négatif *nime(ni)* ‘personne’ et

d'un pronom indéfini *alții* 'autres' s'est développé. Essentiellement, il s'agit des syntagmes qui ont connu un essor dans le passé et dont les traces peuvent être identifiées jusqu'à nos jours, spécialement dans le langage familier.

Cuvinte-cheie: *sintagmă, pronume nehotărâte și negative, cuantificatori, diacronie, sincronie, morfologie, sintaxă, complement al numelui.*

Mots-clés: *syntagme, pronoms indéfini et négatif, quantificateurs, diachronie, synchronie, morphologie, syntaxe, complément du nom.*

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
adichircu@hotmail.com*